

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ****PECULIARITIES OF USING ELECTRONIC EVIDENCE IN CIVIL PROCEDURE**

Карачевцева К.Д., студентка III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ковальова Ю.В., студентка III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ковальчук А.П., студентка III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена вивченню особливостей та «родзинок» використання електронних доказів як засобу доказування в цивільному процесі та спрямована на вироблення певних рекомендацій, які, як вважають автори, допоможуть більш чітко врегулювати процедуру їх подання. Автори надають визначення поняття «електронні докази», яке подається національним законодавством, а саме ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України, і окреслюють той статус, який надається електронним доказам у законодавстві зарубіжних країн – Нідерландів, Франції, Іспанії. Електронні докази являють собою інформацію, яка втілена в електронній (цифровій) формі, яка вміщує в собі дані про обставини, що мають значення для справи і можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях, серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних.

Авторами визначено чотири види електронних доказів: 1) Інтернет ресурси; 2) електронні повідомлення; 3) електронні документи; 4) аудіо- та відеозапис. Особливості кожного з цих видів детально проаналізовані на основі дослідження судової практики національних судів з урахуванням думок науковців. У статті встановлено всі існуючі типи перерахованих видів доказів, зазначено вимоги, які висуваються до них, і висвітлено процедуру їх подання, що передбачена Цивільним процесуальним кодексом України наразі. Крім того, автори роблять акцент на тому, що при використанні окремих видів електронних доказів потрібно пам'ятати про особисті права людини на таємницю листування та невтручання у приватне життя, які встановлені ст.ст. 31, 32 Конституції України.

У ході ретельного дослідження центральної категорії даної статті, автори приділили основну увагу тим проблемам і складностям, які виникають у процесі застосування електронних доказів і запропонували як власні способи їх вирішення, так і ті, які були напрацьовані у правозастосовній практиці. Автентифікація автора та автентичність змісту поданого такого доказу залишається головною проблемою. Результатами дослідження виступає низка тверджень і пропозицій, які, на думку авторів статті, сприятимуть вдосконаленню регламентації процедури подання електронних доказів.

Ключові слова: докази, електронні докази, електронний документ, засоби доказування, електронні повідомлення.

The article examines the features and “highlights” of the use of electronic evidence as a means of proof in civil proceedings and aims to develop certain recommendations that the authors believe will help to more clearly regulate the procedure for their submission. The authors provide a definition of “electronic evidence”, which is provided by national law, namely Art. 100 of the Civil Procedure Code of Ukraine, and outline the status granted to electronic evidence in the legislation of foreign countries – the Netherlands, France, Spain. Electronic evidence is information that is embodied in electronic (digital) form, which contains information about the circumstances relevant to the case and can be stored, in particular, on portable devices, servers, backup systems, and other storage facilities.

The authors identified four types of electronic evidence: 1) Internet resources; 2) electronic messages; 3) electronic documents; 4) audio and video recording. The features of each of these types are analyzed in detail on the basis of a study of the case law of national courts, taking into account the views of scientists. The article identifies all existing types of these types of evidence, specifies the requirements for them, and highlights the procedure for their submission, which is currently provided by the Civil Procedure Code of Ukraine. In addition, the authors emphasize that when you are using certain types of electronic evidence you need to remember the personal human rights to secrecy of correspondence and non-interference in private life, which are established by Articles 31, 32 of the Constitution of Ukraine.

In a thorough study of the central category of this article, the authors focused on the problems and difficulties that arise in the process of using electronic evidence and suggested both their own ways to solve them and those that have been developed in the law enforcement practice. Authentication of the author and the authenticity of the content of such evidence is the main problem. The results of the study is a number of statements and proposals that, according to the authors of the article, will help improve the regulation of the procedure for submitting electronic evidence.

Key words: evidence, electronic evidence, electronic document, means of proof, electronic messages.

Постановка проблеми. Правове регулювання порядку використання електронних доказів у цивільному судочинстві не можна вважати за достатнім та досконалим, незважаючи на закріплення норм у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК) у 2017 році. Першочерговими проблемами, які виникають є ідентифікація автора, а також встановлення автентичності тексту поданого доказу. Неоднозначна судова практика у порівнянні з теоретичною базою створює ряд суперечок з даного приводу.

Проблематика використання електронних доказів у цивільному процесі була предметом дослідження таких науковців, як Ю.С. Павлової [1], А.Ю. Каламайко [2], Є.Є. Лезіна [3], С.А. Чванкіна [4], Т.В. Степанова [5] та інших.

Метою статті є визначення видів електронних доказів та дослідження їх особливостей; визначення специфіки

і проблем використання електронних доказів під час розгляду цивільних справ.

Результати дослідження. Поняття «електронні докази» означає будь-які докази, отримані з даних, що містяться в пристрої або створені будь-яким пристроєм, функціонування якого залежить від програмного забезпечення; програма або дані, що зберігаються або передаються через комп'ютерну систему чи мережу [6].

У багатьох зарубіжних країнах поняття «електронного доказу» визначається завдяки широкому тлумаченню терміну «докази». Наприклад, у Цивільному процесуальному кодексі Нідерландів вказується, що докази можуть залучатися будь-якими засобами, що прямо не заборонені законом [7]. Статтею 1347 Цивільного кодексу Франції закріплюється, що засоби доказування – це акти, які сприяють певним діям, маючи на увазі під цим і традиційні, і електронні докази [8]. В Іспанії застосовуються будь-які види

доказів [9]. Більше того, електронні документи вважалися доказами і в практиці Європейського суду з прав людини у справах «P. and S. v. Poland» (від 30.10.2012 року) [10] та «Eon v. France» (від 14.03.2013 року) [11].

У нашому ЦПК поняття електронного доказу з'явилося відносно недавно. Так, у ст. 100 ЦПК закріплено, що електронними доказами є «інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі докази можуть зберігатися на портативних пристроях, серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [12]. Речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках – також експертам, спеціалістам та свідкам, в той час, як електронні письмові документи досліджуються в порядку, який передбачений для дослідження письмових доказів [12].

Ми можемо виділити такі види електронних доказів: 1) Інтернет ресурси; 2) електронні повідомлення; 3) електронні документи; 4) аудіо- та відеозапис.

Головними проблемами подання електронних доказів виступає автентифікація автора та автентичність змісту даного доказу. Так Ю.С. Павлова зазначає, що «проблема використання електронних доказів полягає не в тому, щоб дослідити певний електронний носій, а в тому, щоб здійснити процес автентифікації, тобто встановити певні правила та методи, за допомогою яких суд та інші учасники цивільного процесу зможуть визначити достовірність доказової інформації» [1, с. 77].

Надалі ми будемо розбирати кожний вид електронних доказів та виділяти їх особливості:

І. Докази в Інтернеті. Вчені виділяють такі типи доказів: а) дані, розміщені на веб-сайті власником сайту; б) дані, розміщені на веб-сайті іншими за згодою власника, та в) дані, розміщені на веб-сайті іншими особами без згоди власника [4]. Для встановлення авторства таких даних досить з'ясувати, хто є власником веб-сайту, на який був розміщений певний допис/публікація. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. власником веб-сайту є «особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту. За відсутності доказів іншого власником веб-сайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, і (або) отримувач послуг хостингу» [13].

Другою проблемою виступає автентичність змісту доказу, тому виділяють певні способи фіксації доказів в Інтернеті: 1) огляд доказів за їх місцезнаходженням, який проводиться судом; 2) робота спеціаліста щодо фіксування доказів; 3) експертиза судовими експертами; 4) огляд веб-сайту адвокатом та складання протоколу; 5) подача копії електронного доказу в паперовому вигляді або роздрукування/скріншоту веб-сайту; 6) завантаження інформації з веб-сайту на будь-який пристрій; 7) огляд веб-сторінки нотаріусом та складання протоколу; 8) відеозапис процедури дослідження доказу в Інтернеті; 9) звернення за допомогою до приватних компаній, профілем роботи яких є фіксація інформації, яка розміщується в мережі Інтернет; 10) архівація за допомогою певних програм або веб-сайтів (наприклад, можна користуватися веб-сайтом <https://archive.is>); 11) надсилання запиту до провайдера для отримання довідки log-файлу [14].

Однак судова практика за даного питання вирізняється певними особливостями, якщо порівнювати з думками науковців. Так за загальним правилом суди не зарахову-

ють як доказ роздрукування веб-сайту. У постанові Верховного Суду 30 жовтня 2019 року у справі № 711/9146/16-ц зазначається, що «роздрукування Інтернет-сторінок (веб-сторінок), які є паперовим відображенням електронного документа, самі по собі не можуть бути доказом у справі. Такі роздрукування визнаються доказом у разі, якщо вони виготовлені, видані і засвідчені власником відповідного Інтернет-ресурсу або провайдером, тобто набувають статусу письмового доказу. Веб-сторінки є електронними документами, які фізично не можуть надаватися суду, однак вони можуть містити відомості про обставини, які мають значення для справи, тому суд може провести огляд і дослідження таких документів у місці їх знаходження (на відповідному Інтернет-ресурсі за вказаним стороною справи посиланням) з фіксацією таких процесуальних дій у протоколі» [15]. Схожі твердження надаються у постановках Верховного Суду від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18, від 16 березня 2020 року у справі № 910/1162/19 [16; 17]. У той же час як зазначає суддя Верховного Суду Сакара Н. скріншоти повідомлень із телефону, планшета, роздрукування з вайбера приймаються судами як докази (постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19 [18]). Також варто зазначити судову практику, відповідно до якої копія електронного доказу у паперовій формі не приймається як доказ у разі неподання оригіналу та за наявності сумніву відповідності такої копії оригіналу (постанови Верховного Суду від 11 червня 2019 року у справі № 904/2882/18, від 16 березня 2020 року у справі № 910/1162/19 [16; 17]).

ІІ. Електронні повідомлення можна поділити на такі види в залежності від засобів їх передачі: а) за допомогою стільникового зв'язку у стандарті GSM: SMS-повідомлення, MMS-повідомлення, голосові повідомлення; б) через мобільні додатки-месенджери: Telegram, Viber, WhatsApp тощо; в) через електронну пошту; г) через соціальні мережі; д) через інші сервіси в мережі Інтернет. До електронних повідомлень не застосовуються такі вимоги як до електронних документів відповідно до положеннями Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р [19]. Тобто, електронний підпис для подачі такого доказу не потрібен. Але з іншого боку, це ускладнює процес автентифікації відправника такого повідомлення.

Так у рішенні Київського районного суду м. Одеси № 947/27452/19 від 16.09.2020 р. суд зазначив, що «з роздрукування такої переписки не можливо зрозуміти між ким вона відбувалася, які були домовленості та взагалі про що відбувалися ці домовленості, а наявність у СМС повідомленні карткового рахунка на ім'я певної особи не свідчить, що між сторонами склалися договірні правовідносини» [20]. І в заочному рішенні Уманського міськрайонного суду Черкаської області по справі № 705/1400/18 від 13.03.2019 р. суд також не прийняв смс-переписку як доказ [21].

Авторство повідомлення може бути визначено завдяки прив'язки акаунту до телефонного номеру чи електронної пошти. Тому теоретично можна використовувати такі докази: а) письмові (якщо відправник повідомлення особисто вказував у процесуальних документах, анкетах і т.д. свій номер чи електронну пошту); б) показання свідків, які особисто зв'язувалися за відповідним номером чи поштою з відправником повідомлення; в) електронні докази, а саме докази в Інтернеті (наприклад, якщо відправник повідомлення на своєму офіційному веб-сайті вказав номер телефону або електронну пошту) [4].

Додатковою проблемою, пов'язаною з використанням електронних повідомлень як доказів є необхідність дотримання судом права сторін переписки на таємницю листування та невтручання у приватне життя (ст. ст. 31, 32 Конституції України [22] та ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [23]). Тому єди-

ним виходом є отримання згоди обох сторін переписки для використання цих даних у суді (ст. 236 ЦПК).

III. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. електронним документом є «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» [19]. «Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною» [19]. Згідно із ст. 7 цього Закону оригінал електронного документа повинен містити всі обов'язкові реквізити, у тому числі електронний підпис (відповідно до якого відбувається ідентифікація автора). І якщо автор створює ідентичні за змістом та реквізитами документи, то вони всі вважаються оригіналами. Тому в українському законодавстві відсутні норми, які б регламентували порядок створення копії електронних документів та їх різницю з оригіналом. На нашу думку, поняття «копія електронного документа» взагалі не може використовуватися. Також труднощі виникають з поданням паперової версії електронного документа, що також не є регламентованим. У цьому випадку вважаємо, що потрібно посвідчувати такий варіант підписом уповноваженого на це суб'єкта, позначати дату створення паперової версії та робити надпис «згідно з оригіналом».

IV. Використання аудіо- та відеозапису як електронного доказу також має свої особливості. Відповідно до ч. 1 ст. 238 ЦПК «під час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер, а також під час їх дослідження застосовуються правила цього Кодексу щодо оголошення і дослідження змісту особистого листування і телеграфних повідомлень» [12]. Тобто лише за згодою осіб, які є учасниками даного аудіо- або відеозапису, може бути досліджено ці матеріали. Так, Другий апеляційний адміністративний суд у постанові від 27.09.2019 р. у справі № 520/5474/19 вказав, що здійснення звукового запису голосу особи без її згоди порушує право на охорону інтересів особи. «Законодавством не передбачено проведення, без попередження про здійснення запису телефонної розмови, аудіофіксування телефонних розмов, під час здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та процесуального порядку його проведення (в тому числі гарантії прав і свобод громадян), то такий аудіозапис не можна вважати таким, що отриманий в передбаченому законом процесуальному порядку» [24].

Суд зауважив, що не має процесуальної можливості встановити особу, яка робила запис та голоси, які зафіксовано. Також суд підкреслив, що голос є проявом особистого характеру [24]. Щодо використання аудіозапису телефонних розмов – застосовуються такі ж правила, як і при подачі переписки як доказ. Тобто, лише за дозволом особи, інакше будуть порушені права відповідно до ст. 31, 32 Конституції України.

Наступною вимогою до відеозапису як електронного доказу є наявність у ньому необхідних реквізитів електронного доказу, таких як фіксація дати та часу зйомки, місця події, про що зазначалося у постанові Верховного Суду від 12.06.2018 р. у справі № 908/1120/17 [25]. Перевірка аудіо- чи відеозапису на монтаж повинна проводитися судовою експертизою, хоча іноді навіть так виявляється за неможливе виявити ознаки монтажу (коли подається копія аудіо- чи відеозапису), про що говориться у постанові Верховного Суду від 31.10.2019 р. у справі № 404/700/17 [26].

Голос особи на аудіо запису також повинен бути перевірений за допомогою судової експертизи (постанова Верховного Суду від 25.08.2020 р. у справі № 553/1268/15-ц: «визнання аудіозапису речовим доказом є правомірним у разі відсутності переконливих аргументів і доказів, які ставили б під сумнів допустимість аудіозапису як доказу, та незаявлення учасниками справи клопотань про призначення у справі фонетичної експертизи для спростування відповідного доказу» [27]).

Висновок. Ми вважаємо, що для регламентування чіткої процедури подання електронних доказів потрібно закріпити такі твердження: 1) авторство даних, розміщених на веб-сайтах презюмується за власником веб-сайту, якщо він не зможе довести протилежне; 2) встановлення особи відправника електронних повідомлень відбувається через наявний телефонний номер чи електронну пошту шляхом подання одного з доказів: письмових доказів, де особа особисто вказувала свій номер/електронну пошту; показань свідків; інші електронні документів, де вказувалися контактні дані особи; 3) існує лише оригінал електронного документа, а паперова версія визнається доказом лише при наявності підпису уповноваженого суб'єкта, дати та надпису «згідно з оригіналом»; 4) аудіо- та відеозапис подається лише за наявності всіх реквізитів, відбувається судова експертиза щодо наявності монтажу та встановлення осіб на записах. Такі дані розглядаються лише за згодою осіб, які є учасниками записів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлова А.С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. № 4. С. 76–80.
2. Капалайко А.Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 127–132.
3. Лезін С. Є. Забезпечення доказів в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 230 с.
4. Чванкін С. А. Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти : дис. ... д. юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 518 с.
5. Степанова Т.В. Актуальні проблеми практики використання електронних доказів в процесі доказування. *Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14 вересня 2020 р. Одеса, 2020. 185 с.
6. Electronic evidence in Civil and Administrative Proceedings. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5>.
7. Цивільний процесуальний кодекс Нідерландів. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/civilprocedure001.htm>.
8. Цивільний кодекс Франції. URL: https://pidru4niki.com/1965032358684/pravo/tsivilniy_kodeks_kodeks_napoleona_1804.
9. Цивільний процесуальний кодекс Іспанії. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2017/12/28/1160702374/ГПК%20Испании%20-%20перевод.pdf>.
10. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «P. and S. v. Poland» (заява № 57375/08 від 30 жовтня 2012 року). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%7B%22002-7226%22%7D>).
11. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Eon v. France» (заява № 26118/10 від 14 березня 2013 року). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=002-7516&filename=002-7516.pdf&TID=thkbhnlzk>.
12. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.05.2022).
13. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення 13.05.2022).

14. Дрогозюк К.Б. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 74–84.
15. Постанова Верховного Суду 30 жовтня 2019 р., судова справа № 711/9146/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/85646722>.
16. Постанова Верховного Суду від 11 червня 2019 р., судова справа № 904/2882/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82426143>.
17. Постанова Верховного Суду України від 16 березня 2020 р., судова справа № 910/1162/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88244984>.
18. Постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 р., судова справа № 753/10840/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90385050>.
19. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 13.05.2022).
20. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 16.09.2020 р., судова справа № 947/27452/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91612078>.
21. Рішення Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 13.03.2019 р., судова справа № 705/1400/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/80672194>.
22. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.10.2021).
23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 25.10.2021).
24. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 27.09.2019 р., судова справа № 520/5474/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83957142>.
25. Постанова Верховного Суду від 12.06.2018 р., судова справа № 908/1120/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74671049>.
26. Постанова Верховного Суду від 31.10.2019 р., судова справа № 404/700/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85390646>.
27. Постанова Верховного Суду від 25.08.2020 р., судова справа № 553/1268/15-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91260411>.